

"עופרת יצוקה": יחסי הדרגים ותוצאות המבצע

ג'ורא איילנד

מבצע "עופרת יצוקה" הסתיים, אבל לא כל העובדות ידועות וחסרה פרספקטיבה של זמן. יחד עם זאת נראה כי ניתן להתייחס לשני נושאים מרכזיים: האחד – התפתחות תהליכים, בעיקר בנוגע לקשר שבין הדרג המדיני לדרג הצבאי; והאחר – תוצאות המבצע, כלומר באיזו מידה הושגו מטרות המבצע. בשני אלה עוסק מאמר זה.

התהליכים

שלושת המשפטים החשובים ביותר בפקודת מבצע (על פי סדר יורד) הם: המטרה – מה רוצים להשיג; המשימה – מה צריכים לעשות (כדי להשיג את המטרה); השיטה – כיצד לבצע את המשימה? חשיבות שלושת המשפטים נכונה בנוגע לכל דרג.

אולם כשמדובר בפקודת מבצע בדרג המטכ"ל, קיים היבט נוסף. אם המשפט השני והמשפט השלישי שייכים בעיקר לתחום הצבאי, הרי שהמשפט הראשון כולו מצוי באחריות הדרג המדיני, שצריך להגדיר (או לאשר) את מטרות המבצע, הלוא הן מטרות המלחמה.

כשמטרות המבצע אינן ברורות, משתנות תכופות או שאי אפשר ליישמן נפגעת מאוד יעילותה של הפעולה הצבאית. מלחמת לבנון השנייה הייתה דוגמה טובה לחוסר היעילות של פעולת הצבא, שנגרם בשל אי-בהירות בהגדרת המטרות. במובן זה סימן מבצע "עופרת יצוקה" שיפור של ממש. המודעות לצורך לדון במטרות המבצע הייתה קיימת מתחילת המבצע. בשלב מסוים (מאוחר, אך לא מאוחר מדי) התכנסו הרצונות השונים להגדרות ברורות ופשוטות, שאפשר ליישמן.

תהליך הגדרת המטרות היה ארוך ומפותל, ולכן פגע באפקטיביות והביא להתארכות מיותרת של המבצע למשך שבוע לפחות. הדבר התחיל בהגדרת מטרה

אלוף (מיל.) ג'ורא איילנד, חוקר בכיר במכון למחקרי ביטחון לאומי

כוללנית שבמרכזה ההנחיה "ליצור מציאות ביטחונית טובה יותר" – במילים אחרות, לרצות "שיהיה טוב יותר". אמירה זו אינה יכולה לשמש להגדרת מטרה, ואכן, רק שלושה ימים לאחר תחילת המבצע החל הדיון האמיתי, ובמרכזו הוויכוח בין שלוש גישות: הגישה המינימליסטית, שהסתפקה בהשגת הפסקת אש ארוכה שתתבסס על הרתעה; הגישה "האמצעית", שהגדירה את המטרה כהשמדת עיקר כוחו הצבאי של חמאס; והגישה המקסימלית, שהגדירה את המטרה כמיטוט שלטונו של חמאס ויצירת מציאות פוליטית חדשה, מלבד זו הביטחונית. כאמור, ההחלטה כי המטרה העיקרית של המבצע היא הגישה המינימליסטית, התקבלה שבועיים לאחר תחילת המבצע והביאה להתארכותו. גם אם נטען כי עבור המטרה המצומצמת נדרש ביצוע מהלך קרקעי, מהלך זה מיצה את עצמו לאחר יומיים-שלושה.

דיון חשוב כמעט באותה מידה, שגם הוא התארך ללא סיבה ברורה, עסק במשימה. המטרה השנייה של המבצע, שגם אם לא הוגדרה בתחילתו, הייתה מוסכמת ומוגדרת לאחר כמה ימים, נגעה לנושא הברחות הנשק ממצרים לישראל. הוסכם כי מטרתו השנייה של המבצע היא למנוע הברחות.

הוויכוח התנהל בנוגע למשימה, לא בנוגע למטרה. היו שתי גישות: האחת גרסה כי אין מענה אחר למניעת הברחות אלא על ידי שליטת ישראל בציר פילדלפי. על פי גישה זו, צה"ל צריך לקבל משימה להשתלט על הציר (ואם יש צורך, גם על העיר רפיח) ולהישאר שם לאורך זמן. בעיני התומכים בגישה זו נקרתה ההזדמנות לתקן את השגיאה שנעשתה לפני שלוש שנים כשישראל החליטה לפנות את הציר. הגישה האחרת גרסה, כי המטרה – מניעת הברחות לעזה – תושג באמצעות כלים מדיניים ולא צבאיים. הדיון בנושא זה נמשך גם הוא כשבועיים עד שאושרה הגישה השנייה.

בשני המקרים היה אפשר – וצריך – לקבל את ההחלטה לפני המבצע ולא במהלכו. אין זה אומר שאסור לשנות מטרות ומשימות גם במהלך מבצע, לפי התפתחותו, אלא שלא זה המקרה. תוצאות הפעולה הצבאית, הן של החלק האווירי והן של המהלך היבשתי, היו צפויות וידועות והן לא היו צריכות להשפיע על שתי סוגיות אלו.

להבדיל ממלחמות העבר, שבהן התוצאות בשדה הקרב הן אלו שקבעו את התוצאות המדיניות, כיום הפתרון המדיני כמעט אינו קשור למידת ההצלחה הטקטית.

להבדיל ממלחמות העבר, שהתוצאות בשדה הקרב הן אלו שקבעו בהן – ולעתים בלעדית – את התוצאות המדיניות, כיום המצב שונה. הפתרון המדיני (ה"אקזיט" מהמבצע) כמעט אינו קשור למידת ההצלחה הטקטית. נכון היה אפוא לו התחילו הדיון המדיני והעיסוק בשאלה "איך מסיימים את המבצע

הזה" לא ארבעה ימים לאחר תחילת המבצע אלא ארבעה חודשים לפני תחילתו. באופן זה היה אפשר להבהיר לעצמנו מה אנחנו רוצים, וחשוב יותר – היה אפשר לתאם מראש עם ארצות הברית את אופן סיום המבצע, וכך להימנע ממבוכה מיותרת בכל הקשור לדיון במועצת הביטחון.

התוצאות

בסופו של דבר הוגדרו שלושה יעדים למבצע: הראשון – ליצור שקט שישורר לאורך זמן; השני – למנוע את יכולת חמאס להתחמש; והשלישי – להחזיר את גלעד שליט. יעד זה הוגדר, ולא חד־משמעית, רק לקראת סוף המבצע.

היעד הראשון, שקט שישורר לאורך זמן, סביר שהושג בעיקר בשל שיקום ההרתעה מצד ישראל, אך לא רק בגלל זה. חמאס הוא בראש ובראשונה תנועה פוליטית עם שאיפות פוליטיות, וככזה, שאיפתו המידית היא לייצב את שלטונו בעזה, ובעתיד להגיע למצב דומה גם ביהודה ושומרון.

האתגרים העומדים בפני חמאס כבדי משקל. מדובר לא רק בשיקום ההריסות בעזה וב יכולת לדאוג למזון ולתרופות ליותר ממיליון תושבים, אלא גם ביכולת לקבל תמיכה כלשהי משחקנים נוספים, בעולם הערבי לפחות. סביר כי סדר העדיפויות של חמאס יתביא ראשית לכול את חיזוק אחיזתו הפוליטית והשלטונית לפני שיפנה להרפתקה צבאית נוספת. הציבור בעזה, כך נראה, נותן לו אשראי, אך לא בלתי מוגבל. ברור כי סבב אלים נוסף שיביא גל נוסף של חורבן יכול לקומם עליו את האוכלוסייה. נדרש גם שהקהילה הבין־לאומית לא תחרים את חמאס, כדרישת ישראל, אלא להפך, תסכים לתת את כל הסיוע הכלכלי־הומניטרי בשיתוף חמאס, במקום לעשות זאת באמצעות ארגונים שונים, והדבר יאפשר את התניית הסיוע בקיומו של שקט מוחלט.

היעד השני, שעיקרו הבטחת הפסקה של הברחות הנשק ממצרים לעזה, טרם הושג משום שאין כמעט קשר בין ההצלחות הצבאיות של צה"ל בעזה ובין סוגיה זו. פתרון הבעיה תלוי לחלוטין ברצונה של מצרים ולזו אין אינטרס מובהק להפסיק את ההברחות. ראשית, המשך מצב שחמאס פוגע בישראלים וישראל פוגעת באנשי חמאס אינו מטריד את מצרים כל עוד הדבר נעשה על "אש קטנה"; שנית, תעשיית

היעד הראשון, שקט שישורר לאורך זמן, יושג בעיקר בשל שיקום ההרתעה מצד ישראל.

ההברחות מפרנסת גורמים רבים, מראשי הבדווים באזור עד מפקדים מצרים בגזרה. נשאלת השאלה כיצד, על בסיס תוצאות המבצע, אפשר לשכנע את מצרים לשנות את גישתה? בידי ישראל מנוף אפקטיבי אחד, והוא המעברים בין ישראל לעזה.

לישראל ולחמאס יש אינטרס משותף העומד בסתירה לאינטרס של מצרים, והוא שהקשר הכלכלי של עזה עם העולם החיצון ייעשה דרך מצרים ולא דרך ישראל. ישראל יכולה להציג קו נוקשה בנושא המעברים בינה ובין עזה, ובתוך כך היא תסכים – בניגוד לאינטרס שלה – לפתוח את המעברים לתנועת אנשים וסחורות רק אם יהיה גבול עזה-מצרים סגור כהלכה נגד הברחות נשק.

אם תסכים מצרים לשנות את גישתה, יש לדרוש ממנה לעצור את התנועה הלא חוקית של אנשים וסחורות באזור היחיד בו ניתן לעשות זאת ביעילות. אזור זה אינו פילדלפי. פילדלפי הוא מסדרון צר שמשיני צדיו – הפלסטיני והמצרי – ישנם בתים, והאוכלוסייה הגרה בשני הצדדים מתייחסת לאותן משפחות. כל עוד זו הגאוגרפיה וכל עוד זו הדמוגרפיה אי-אפשר לעצור את ההברחות שם. לא יעזרו טכנולוגיה גרמנית, הדרכה אמריקנית וכוחות אירופיים.

מצרים יכולה ליצור "אזור ביטחון" של כחמישה ק"מ מדרום לפילדלפי. באזור זה, שהוא ריק ממבנים ומאוכלוסייה, אפשר להקים שתי גדרות במרחק של שני ק"מ זו מזו, ולהבטיח שאיש לא ייכנס לשטח שביניהן. את האזור יחצה כביש אחד, ואפשר להקים בו שערים עם משקיפים וטכנולוגיה מתקדמת, וכאן אפשר לעצור הברחות, אם רוצים. במילים אחרות, הגבול המדיני בין עזה ובין מצרים יישאר פילדלפי, וללא קשר תפעל מצרים בתחומה, באופן עצמאי, לעצור את ההברחות.

אחת ההתפתחויות המטרידות בנושא זה היא ההסכם החפוז שנחתם בין ישראל לארצות הברית יומיים לפני הפסקת האש. על פי הסכם זה, תדאג ארצות הברית לעצור את הנשק, שרובו מגיע מאיראן, עוד לפני הגעתו לסיני. זהו הסכם פוליטי שמשמעויותיו המבצעיות קלושות ובעייתיות אם רואים בו תחליף לפתרון ממשי לבעיית ההברחות.

היעד השלישי, החזרתו של גלעד שליט, לא הוגדר בשום שלב כאחת ממטרות המבצע. את זאת הגורמים הפוליטיים דאגו להדגיש. עם זאת, בעקבות לחצי דעת קהל הוכנס הנושא לרשימת דרישותיה של ישראל.

נכון לעתה טרם נראית התקדמות של ממש. עם זאת, חשוב להדגיש כי ישראל תוכל להחזיר את גלעד שליט "במחיר סביר" של שחרור אסירי חמאס רק אם תדאג לקשור אותו לנושא המעברים. בשני הנושאים מדובר בפתרון של בעיה הומניטרית. האחת כואבת יותר לחמאס, והאחרת כואבת יותר לנו. אם לא נדע לכרוך

ההסכם החפוז שנחתם בין ישראל לארצות הברית לפני הפסקת האש הוא הסכם פוליטי שמשמעויותיו המבצעיות קלושות ובעייתיות, אם רואים בו פתרון לבעיית ההברחות.

ביניהן, נאבד מנוף חשוב. ישראל שוגה כשהיא מוכנה להרחיב את פתיחת המעברים בלי להתנות זאת בביקור של הצלב האדום אצל החייל הישראלי.

סיכום

מבצע "עופרת יצוקה" היה מהלך מוצלח בכל קנה מידה, ובוודאי אם משווים אותו למלחמת לבנון השנייה. נכון שהאויב היה חלש יותר וגם הנסיבות מורכבות פחות, ובכל זאת יש מקום לשביעות רצון הן משיפור בולט באופן הפעולה של צה"ל, של פיקוד העורף ושל שאר הרשויות. אפשר לציין בחיוב כי כמה מלקחי ועדת וינוגרד, בכל הקשור לתהליך קבלת ההחלטות, השתפרו מאוד, וגם תהליך הגדרת מטרות המבצע השתפר. עם זאת, המערכה המדינית החלה להתנהל באיחור, היא לא הייתה מתואמת ומשולבת עם הפעולה הצבאית, היא הובלה בנפרד על ידי גורמים שונים (משרד הביטחון מול מצרים, ראש הממשלה ושרת החוץ מול גורמים אחרים). בצד ההצלחות לוותה המערכה המדינית גם בתקלות מיותרות (העלבת שר החוץ של צרפת, הריב המיותר עם הטורקים, הדיון במועצת הביטחון והתקרית המביכה בין אולמרט לקונדוליסה רייס).

חשוב לדעת שהנושא המדיני ביסודו מורכב יותר מהצבאי. בתחום הצבאי היו, במקרה זה לפחות, שני שחקנים, ישראל וחמאס. בין שני אלו התקיים מאבק בעל אופי של "משחק סכום אפס". בתחום המדיני היו עוד שחקנים רבים שהאינטרסים שלהם מורכבים ומגוונים. לכן כדי להגיע לתוצאה אופטימלית נדרשים תכנון ותיאום מוקדמים, ביצוע סימולציות ובחירה יום-יומית בין חלופות. קשה לומר כי כל זה בוצע באופן מרשים.